

autory byla příznačná snaha o vědeckost, o prosazování moderních koncepčních a metodologických postupů, zájem nejen o filozofii, ale také o společenské a přírodní vědy, osobitý vztah k literatuře a jazyku, snaha o zpřístupnění moderních evropských filozofických směrů slovenským čtenářům i zájem o sociální a politické otázky a problémy. Podle E. Laličkové je navíc spojoval realistický pohled na svět, na skutečnost, požadavek výchovy všech společenských vrstev a naděje, které vkládali do role filozofie a filozofů při rozvoji vědeckého poznání a nápravě společenských poměrů.

Jan Zouhar

Lubomír Belás – Eugen Andreanský (eds.), *7. kantovský vedecký zborník*, Prešov: Prešovská univerzita 2010, 175 s.

V Prešově vyšel už v pořadí sedmý Kantovský sborník, tentokrát většinou zaměřený na Kantovo pojetí společnosti a náboženství. V úvodní stati jeden z editorů, Eugen Andreanský, stručně shrnuje historii vydávání sborníků a informuje o hlavních myšlenkách uveřejněných statí. Sborník sám se dělí na tři části: I. příspěvky domácích autorů, II. příspěvky zahraničních autorů a Přílohu – zprávu S. Zákatné o studii E. L. Fackenheimu Kant's Concept of History.

První stať v části věnované domácím autorům věnoval Teodor Münz otázce: Je Kantova vec osebe celkom nepoznatelná? Existuje Kantova vec osebe vôbec? Münz ukazuje na rozpornost v Kantově pojetí věci o sobě, o níž můžeme mluvit jen v negativních pojmech. To mu připomíná Plotinovo Jedno, jehož tradice se pak táhne celými dějinami. Rozdíl vidí v tom „že plotinovské Jedno se rozrůznilo

do nezávislé skutečnosti, tedy do kantovské věci o sobě, zatímco u Kanta se sama tato věc o sobě rozrůznila jen v subjektu“ (s. 18–19). Konstatuje, že Kant se v této souvislosti pustil do podobné spekulace, kterou odsoudil, když kritizoval tradiční spekulaci o židovsko-křesťanském Bohu.

Lubomír Belás napsal článek Kantov kultúrny svet a dejiny. Rozdělil ho na dvě části: teoretickou věnovanou definici kultury a část uvažující o aktuálnosti Kantových názorů na dějiny a zejména problému multikulturality. V první části chápe kulturu u Kanta jako most mezi přírodou a svobodou, ale věnuje se i určení místa kultury v Kantově systému. V druhé kritizuje některé přístupy J. Buzalky, a pak ukazuje na vztah moderního pojmu multikulturalismus k pojmu světoobčanství.

Eugen Andreanský se věnoval Kantovi a problému komunikace. Podle jeho názoru je problém komunikace u Kanta velmi důležitý. Rozebírá ho v několika souvislostech: poznání (poznatek musí být s to vystavit se diskusi!); náboženství (zde naráží na problémy jednoty náboženské víry a na tajemství víry); mravnosti (zejména v oblasti mravní výchovy); vkusu (zde se objevuje pojem sensus communis) a dokonce v oblasti duševní choroby (ztráta smyslu pro myšlenky, které jsou společné všem). Vzhledem k takovému významu komunikace není divu, že se Kant snažil vypracovat pro ni i určitá pravidla.

Kantov sociální transcendentálnízismus, to je název příspěvku Marka Stachoně. Ten chápe Kantův sociální transcendentálnízismus v souvislosti s plánem přírody, která prostřednictvím různých peripetií vede lidstvo k vytvoření všeobecného světoobčanského stavu, v němž teprve člověk rozvine všechny původní vlohy svého druhu. Avšak souvislost není tak jednoduchá, protože právě u Kanta je vztah mezi přírodou a člověkem svým

způsobem obrácený: je to totiž rozum, který formuje a utváří přírodu. V této souvislosti se také objevuje význam kategorického imperativu, „který je jedinou relevantní formou sociálního organizování lidí“ (s. 50). Autor svůj článek poněkud zatěžuje množstvím rozsáhlých citátů ze sekundární literatury, což je někdy na úkor srozumitelnosti a především to ztěžuje nalezení vlastního Stachoňova stanoviska.

Sandra Zákutná napsala stať Kantova filozofia dejin v kontexte škótskeho myslenia 18. storočia. V jasne formulovanej studii najprve zkouma podmienky, za nich mohla v 18. st. vzniknúť významná škótska škola. Ukazuje na jej veľký vliv na evropské a zvlášt' nemecké myslenie (veľké množstvá prekladů a komentářů). Na Kanta najviac pôsobili D. Hume, Ferguson a A. Smith. Zákutná zkouma analogie medzi jejich a Kantovým myslením a dospívá k presvedčivému záveru, že Kant ideje Skotů bral jako ověřené argumenty a díky nim vytvoril jedinečný projekt filozofie dejin. Jediné, čo mi na studii chýbá, je odpoveď na otázku, proč práve v Nemecku byla tak úrodná pôda pro škótské myslenie.

Kant, večný mier a Európa, tak pojmenoval svůj článek Milovan Ješič. Zabýva se v něm Kantovým chápaním spoločnosti. Analyzuje úlohu prírody pri vzniku spoločnosti (nedružné družnosti) a jejího pokroku ke vzniku světoobčanského zřízení. Polemizuje s názorem H. Arendtovej, že Kantovy spisy o spoločnosti patrí ke slabšiemu obdobi jeho tvorby. Na ješt' tvrdší odpor narážá u Ješiče Husserlův názor o tom, jak se bude evropská kultura rozšiřovat u ostatních národů.

Peter Kyslan dal svému příspěvku název Kantovo učenie o svetoobčanskom práve a súčasnosť. Zdůrazňuje, že Kantovo myslenie obsahuje morální, politický a dějinný rozměr. Upozorňuje na pravidlo

hospitality, které zavazuje nejenom občany hostitelského státu, ale stanoví také povinnosti cizince k hostitelské zemi. To pak aplikuje na současnou situaci, kdy je lidstvo znovu nedospělé a potřebuje znovu definovat pojmy, aby mohlo vstoupit do diskuse o současně formulí kosmopolitismu a problémech, které z toho vyplývají. Zajímavý je např. jeho názor, aby byl na základě principu hospitality posuzován i zahraniční kapitál, který vstupuje do nějakého státu.

Jakýmsi přechodem k druhé části je stať Ondreje Marchevského Kant vo filozofii práva B. N. Čičerina. Tento ruský právník 19. st. bývá často chápán jako ovlivněný Hegelem. Marchevský však dává za pravdu těm komentátorům, kteří poukazují na Kantův vliv. I když Čičerin ve svých pracích Kanta necituje, jeho vliv je jasný. Hlavně se to týká *Základů metafyziky mravů*. Pro Čičerina představuje člověk metafyzickou bytost, která je s to pomocí rozumu odhalovat absolutno do ní vložené. Marchevský analyzuje s ohledem na Kanta Čičerinovy pojmy práva a morálky. Poukazuje na roli majetkového censu u obou filozofů. Jen člověk, který překoná majetkovou cenzus, je schopen působit v občanské společnosti. Upozorňuje na chladný postoj Čičerina k myšlenkám obsaženým ve spisku *K věčnému míru*. Také kategorický imperativ bral Čičerin jen jako inspiraci. Na rozdíl od Kanta se aktivně účastnil veřejného života.

Část věnovanou příspěvkům zahraničních autorů začíná Bernd Dörflinger článkem Kant über das Ende der historischen Religionen. Začíná Kantovou charakteristikou rozdílu mezi rozumovou náboženskou vírou a historickými náboženstvími a jeho konstatováním, že mezi těmito dvěma druhy náboženství není možná žádná koexistence. V budoucí společnosti, jež má dospět k věčnému

míru, není pro historická náboženství, která v sobě nesou neodstranitelné zárodky konfliktů, místo. Kant předpokládá, že k zániku historických náboženství dojde pomalu, a to proto, že je nutné vyloučit příliš náhlou změnu a násilí. Obojí je neslučitelné s možností rozhodnout se pro změnu náboženské víry svobodně. V tomto pomalém procesu je místo i pro historická náboženství jako nositele této změny. V tom vidí Dörflinger hlavní problém Kantovy úvahy. (V jediné rozsáhlé poznámce upozorňuje na diskusi k této otázce.) Sleduje pak Kantův myšlenkový postup, podle něhož pomalou přeměnou sebeocenění historického náboženství, které samo zjistí, že je pouhým prostředkem k nastolení náboženství rozumového, dojde k estetizaci náboženství. Ta podle Kanta již proběhla a v budoucnosti je ještě třeba zbavit se této estetizující berličky (přístupné pouhému názoru), abychom dospěli ze sféry vkusu do sféry morálky, kam rozumová náboženská víra patří. Podle Dörflingera ovšem problém změny historických náboženství, nutně neslučitelných s náboženstvím rozumu, zůstává otevřený. Dörflingerovi lze snad vytnout jedině to, že se místy zbytečně opakuje. Co je však již tradiční bolestí přešovských kantovských sborníků je to, že korektor nedohlédl na správnost dělení slov v němčině, takže některé výrazy jsou naprosto nesmyslné (např. *historis-chen* na s. 113).

Následující studii nazval Sergej Anatoljevič Nižnikov Lev Tolstoj i Immanuel Kant o vere, religii i nraŭstvennosti. Konstatuje, že Tolstoj Kantovu filozofii znal a měl ji rád. Byl ovlivněn hlavně Kantovým pojetím náboženství jako vnitřního zákona „žijícího v nás“, tedy svědomí. Stejně jako on kritizoval tradiční náboženství a viděl v něm zárodky válek, které tolik odsuzoval. Oba hledali cestu ke svobodě, ale zatímco Kant ji vidí

v rozumu, Tolstoj v duši a v lásce. Proto také uznává význam modliteb, což je u Kanta něco nemyslitelného. I v pojetí lásky nacházíme odlišnosti. Zatímco pro Tolstého je láska bohem (ale nikoli bůh láskou), pro Kanta je sklonem lidské přirozenosti, na němž není možné zakládat morálku. Nicméně v jeho etice se objevuje pojem „morální cit“. Morální zákon je pro Kanta objektivní stránkou činu, láska subjektivní, a z jejich jednoty vznikají reálné činy morálního subjektu. V závěru stati Nižnikov připomíná Solovjevův dopis Tolstému o otázce vzkříšení Krista a srovnává Solovjevovy názory s názory Dostojevského.

Freiheit zur Pflicht. „Nötigung“ und „Zurechnung“ in Kants Moralphilosophie, to je název, který své stati dala Margit Ruffing. Rozebírá Kantovo pojetí nátlaku ke správnému jednání, povinnosti. Vidí je (1) jako variantu kategorického imperativu a (2) jako subjektivní prožitek a cit vedoucí ke správnému jednání. Nejedná se však o „morální cit“, který podle Kanta nemůže být v žádném případě chápán jako základ morality. Nátlak „vychází z rozumu a jeho zákona, který není závislý na žádných podmínkách, tj. vyžaduje za všech okolností platnost“ (s. 143). Tato závaznost však musí být chápána jako dobrovolná, protože je uznán nutný soulad vlastní vůle s každou vůlí rozumné bytosti. Druhý pojem Ruffing rozebírá v souladu s pojetím osoby a osobnosti, tedy bytosti, která je s to rozumně jednat svobodně a rozumně zároveň. Ani zde nedal korektor pozor na německý text, kde místy chybí mezery mezi slovy a text se při prvním pohledu zdá nesrozumitelný.

Závěrečnou studií druhé části je práce Ljubov Jevstafjevny Motoriny Kantovskij antropologičeskij vopros i princip synergii v russkoj filosofii. Motorina konstatuje, že v současné době se mění paradigma pojetí člověka z představy

pána a vykořist'ovatele přírody v představu blízkou Kantovi: člověk jako součást dvou světů – přírodní nutnosti a mravní svobody. Konstatuje, že toto pojetí je blízké i neantropologickému paradigma-tu ruské náboženské filozofie. V ní hraje velkou roli pojem synergie, jímž se autorka míní zabývat. Princip synergie předpokládá svobodné určení dvou vůlí: Člověk byl stvořen vůlí boha a už v aktu stvoření byl obdařen svobodnou vůlí ve vztahu ke své přirozenosti. Motorina pak tento princip zkoumá u V. Solovjeva, L. Karsavina, N. A. Berdjajeva a S. Franka a až v závěru se vrací ke Kantovi, aby upozornila na to, že už on kritizoval myšlenku vlády člověka nad světem.

Třetí a poslední část sborníku tvoří stat' Sandry Zákutné E. L. Fackenheim – Kant's Concept of History. Autorka nejprve představuje Fackenheimovu osobnost a pak výše jmenovanou studii, která vyšla časopisu *Kant-Studien* v roce 1956/1957. Sleduje přitom Fackenheimovu argumentaci proti tvrzení, že Kantovy práce o dějinách mají menší význam než jeho velké *Kritiky*. Fackenheim poukazuje totiž na to, že bez ohledu na ně nemůžeme porozumět Kantovu chápání dějin. Tvrdí ovšem, že Kantovo spojení mezi přírodou a morálkou není možné, a proto musí ztroskotat i jeho sen o světoobčanství.

7. *kantovský sborník* svědčí o neutuchajícím badatelském zájmu přešovských filozofů o kantovskou problematiku. Jeho monotematické zaměření na problematiku Kantova pojetí společnosti ho dělá přitažlivým i pro čtenáře, který není odborníkem v oblasti kantovských studií.

Ivana Holzbachová

Radosław Kuliniak: *Johann Heinrich Lambert a Kantowska reforma metafizyki*, Wrocław: Arboretum 2010, 191 s.

Jméno Johanna Heinricha Lamberta (1728–1777) nepatří již dlouho k těm nejznámějším a nejcitovanějším v dějinách filosofie. Svůj význam mělo v okruhu specialistů na filosofii německého idealismu a zejména na transcendentální kriticismus Immanuela Kanta, za jeho hranici zůstávalo však většinou nicneříkající polozapomenutou šifrou. Teprve v posledních letech začíná být opět šířeji reflektováno dílo, které se za ním skrývá, a to z dobře pochopitelných důvodů. Jak postupují výzkumy dobového intelektuálního, kulturního, vzdělaneckého a s tím i filosofického prostředí v době kolem poloviny 18. století, jehož proměny byly patrně rozhodujícím prvkem vědecké revoluce i proslaveného „kopernikánského obratu“ na jeho sklonku, začínají si mnozí uvědomovat, že bez důkladného poznání Lambertova příspěvku se bude nesnadno interpretovat také jeden z nejdůležitějších hybatelů celého tohoto dění.

V Česku není Lambert efektivně studován. Mezi kantovskými odborníky je sice dobře znám jako jeden z předchůdců a inspirátorů královeckého filozofa, jeho vlastní příspěvek ale dosud na zevrubnější analýzu čeká. Naopak v Polsku je již k dispozici, v nejnovější podobě od profesora vratislavské univerzity Radosława Kuliniaka v knize o vlivu Lambertovy metafyzické „architektониky“ na některé stěžejní momenty Kantovy kritiky tradiční metafyziky v *Kritice čistého rozumu*. Opomíjení lambertovských ovlivnění, v některých (zvláště pokud jde o aprioristické části fyziky) případech přímo inspirací kantovského kriticismu, je tím nesrozumitelnější, oč víc je známo, že první dedikace *KČR*, o níž Kant vůbec uvažoval, měla patřit právě Lambertovi.